

«Vi har ikke noe å angre, men vi har for alltid gitt opp håpet om et nazistyrte Norge»

Frontkjemperne ønsker ro og anonymitet og vil ikke utvandre

STERKERE ISFRONT HOS MENN ENN HOS KVINNER

Denne reportasjen er skrevet av Morgenbladets medarbeider etter en fem timer lang samtale med seks tidligere frontkjemper som ikke ønsker sine navn offentliggjort. De representerer den gruppe av ungdom som nazistene holdt for å være kjernen i sin bevegelse. De var alle orientert i retning av nasjonalsosialismen før krigen, de var blant de første som meldte seg til tjeneste på østfronten. Tre av dem ble SS-offiserer, to SS-underrattiser og en var SS-nia.

De er alle vokset opp i et fevnt middelstandsmiljø i Oslo. De har sonet sin tvangsarbeidsstraff, men fire går fremdeles på prøvetid.

Bjørn er 33 år og har artium, eksamen ved Oslo Handelsgymnasium, fem års bank- og forretningspraksis og 3 1/2 års frontneste bak seg. Tor, 27 år, som hadde to års fronttjeneste, var gymnasiast da krigen kom, likesom den jevnaldrende Harald. Han kjempet på østfronten i 2 1/2 år. Martin, 34 år, som er mekaniker med artium har 3 1/2 år ved fronten bak seg. Johan, 31 år, var et par måneder lenger i krigen. Per gikk over i SS-rekene fra studier ved Universitetet. Han er 31 år og var ute i fire år.

Skjønt disse seks danner et representativt utvalg må man selvsagt være varsom med å trekke absolutte slutninger om at de til dels motstridende oppfatninger de hevder, deles av alle frontkjemper. Til slutt vil vi nevne at samtalen fant sted under forhold som overbeviser oss om at de seks sa hva de virkelig mente.

— Hadde de dømt oss for mytteri eller opprør mot de norske myndigheter, kunne vi forstått det. For vi har tapt en revolusjon. Men å bli dømt som landssvikere — nei, Det dekker ikke hva vi føler. I ordet svik ligger det noe mindreverdige. Det gir ikke plass for noen idealistisk innstilling, sier tidligere SS Untersturmführer Johan og de andre fem nikker samtykkende.

Den mest impulsive av dem, 31-åringen Per som med sitt intense, stive blikk ligner forbløffende på Quisling når han blir oppfarende, fortsetter:

— Hva Jøssingene enn mener, så meldte vi oss av nasjonalfølelse og forsvarsvilje, slik vi kjente det. Derfor føler vi ingen anger av har ikke et Inngang av dårlig samvittighet. — De andre samtykker igjen. De kjenner i hele sin kameratskapskrets bare en som har gitt uttrykk for at han angret.

— Hadde det norske folk virkelig vært overbevist om at vi var landssvikere, skulle vi vært skutt. Det er bare et land i verden hvor landssvik straffes med to hundre kroner i bot, innskyter Martin og utløser latter blant sine kamerater.

Martin er for øvrig den som har minst grunn til å nære bitterhet. Han har fått en god mekanikerjobb i samme fag han virket i før krigen. De han arbeider sammen med vet han har vært frontkjemper, men så langt fra å ha dannet en isfront, er de nå stemt for å gi ham et tillitsverv på arbeidsplassen. Martin betegner seg selv som en unntagelse fra regelen.

Men det gjør ikke Bjørn med artium, Handelsgym og fem års forretningspraksis bak seg. Han har søkt på åtte, nå stillinger han mente seg kvalifisert for etter at han slapp ut, men han har ikke fått svar på sine søknader. Nå har han gitt opp og slår seg gjennom som maler. Han er synlig krigsskadet og virker noe forfinet. Han må arbeide hardt for å greie seg.

De fleste tidligere frontkjemper er hjelpearbeidere, sier han. De slår seg gjennom med ledighetsjobber. Få av dem har kunnet ta opp det arbeid eller de fremtidsplaner de hadde ved begynnelsen av krigen.

Tor og Johan er selgere, den tidligere studenten Per har inntil nylig støpt dukkehoder. Harald er hjelpearbeider på et mekanisk verksted og det går friksjonsfritt fordi han etter formannens råd holder tett med sin fortid.

De fleste frontkjemper har av bitter erfaring lært ikke å tone flagg på arbeidsplassen. De håper at de ved energisk arbeid skal bli tolerert når de først har fått foten innenfor en bedrift eller et kontor, selv om deres forhold senere blir kjent, sier Bjørn og støttes av Johan som har fått avslag på femten, tyve jobber fordi han var frontkjemper.

— Hvorfor emigrerer dere ikke?
— Det drømte vi om da vi satt inne, men for det første har vi ikke penger hverken til reisen eller til startkapital.

— Mener dere det er umulig å arbeide seg over?

— Det er like vanskelig å få hyre som å bli drosjesjåfør i Oslo, er de overbevist om. Dessuten har

de liten lyst til å prøve å bygge seg en ny tilværelse i et latinsk land på andre siden av kloden, nytt språk, nye skikker, ingen startkapital. Da er Norge likevel bedre, er de enige om.

De har, kanskje bortsett fra Bjørn, inntrykk av at det begynner å tåne her i landet — at de etter hvert finner bedre åpninger i arbeidslivet. Det er tydelig at de er blitt temmelig nøysomme sånn.

Ingen av dem yrer ønske om rett til åpninger fram til sjefstillinger av noe slag.

— Men ennå merker vi et så sterkt spenningsforhold til dem som var på den andre siden at vi helst omgås hverandre, sier de.

— Hvem andre kan vi være sammen med da, utbryter den nygifte 27-åringen Tor bittert.

— Jentene, mener Per. NS-piker eller Jøssingpiker, jeg merker ingen politisk isfront. De andre er enige om at det er forskjell i holdning hos de to kjønn. Men de har alle gjort den erfaring at

Forts. side 8, spalte 1.

Er frontkjemperne fremdeles fanatiske nazister og representerer de en fare for samfunnet i dag? Eller har landssvikoppbøtting og forfølgelse på arskolering og anskuelsesundersvisningen i demokrati etter krigen forandret deres innstilling? I hvor stor grad føler de seg boikottet og forfulgt på arbeidsplassen og i privatlivet — hva mener de om sin egen fremtid?

Spørsmål som disse diskuteres mann og mann i mellom og i pressen fra tid til annen. Men det er få som vet noe, det er ikke mange som omgås frontkjemperne.

Vi mener det er av betydning å få luftet disse spørsmålene, det kan bli a. gi en pekepinn om hvorledes de tidligere aktive tyske og italienske nazister som har større innflytelse enn dem her hjemme, tenker.

Skal en reportasje om disse spørsmål presentere materiale av opplysende verdi for våre lesere, må den selvsagt lages mest mulig objektivt. Det er også en av forutsetningene for at de represalie-engstelige frontkjemper vil ta bladet fra munnen.

For dem som kjenner det minste til Morgenbladet skulle det være unødvendig å påpeke at de meninger som gjengis i denne reportasjen, ikke står for avisens regning. Vi har tillit til at våre lesere selv kan ta stilling til det følgende. Typisk og lenne 1949 dukker for 1949.

«Vi har ikke noe å angre»

Fort. fra 1. side.

de ofte blir tolerert også av menn bare de får nærmere personlig kontakt med dem. Bemerkningen: «var alle NS-folk som deg», går igjen.

Men isfronten er sterk fremdeles, selv om den er mer rettet mot begrepet frontkjemper enn mot personene. Men det er ikke bare derfor vi søker sammen, forteller Johan. Vi kom hverandre på så nært hold i den tiden vi levde i bunkere ved frontene og i fengslene.

Men det betyr ikke at vi har illegale hensikter. De ler av tanken. Martin tar opp tråden og siterer en høyere politimann som har uttalt at det ikke har lyktes nazistene å starte en undergrunnsbevegelse.

— Det er ikke spørsmål om det har lyktes oss eller ikke. Skjønt vi utvilsomt kunne ha skapt en illegal organisasjon, har vi ikke villet det.

Vi har tenkt på det, riktignok. Den gang bitterheten og uvirk-somheten trært verst på oss, den gang vi satt inne, var det mange som la opp planer for noe sånt. Men så slapp vi ut etter hvert, ble opptatt i familiekretsen, traff kamerater utenfor og begynte kampen for tilværelsen og så kokte planene bort. Noe NS-parti, legalt eller illegalt har ingen aktualitet, sier Martin. Vi har gitt opp håpet om et nazistyrte Norge. Vi står utenfor forsøkene på å starte NS-organisasjoner. Vi har inntrykk av at det mest er tidligere hjemmesittere, nevrotiske kvinnfolk og personer som har fått en økonomisk knekk som står bak dem. Det kan hende at en og annen virkelighetsfjern fanatiker sysler med noe illegalt. Men noen tilhengere å snakke om, har de ikke. Man har påstått at Erik Pedro de Riis Nagell har fått hjelp av en organisasjon. Vi tror den syke Nagell ikke greidde mer av fangenskapet, var smart nok til å finne en åpning på egen hånd og appellerte til en kamerat om dekning. Hvorfor skulle ikke det kunne hende når Per her, rømte fra amerikanerne og reiste på egen hånd uten noen papirer gjennom Tyskland, Danmark og Sverige hjem til Norge og meldte seg for å bli ferdig med saken sin.

En av grunnene til at det ikke er stening for en undergrunnsbevegelse er kanskje at noen av oss føler en svikt i NS-ideologien, mener Johan. De har formodentlig hørt at flere av oss anklager de nazistiske lederne, bragt fra Quisling, for å være skyld i nederlaget. Forertanken har fått et grunnskudd. Det kommer både protester mot dette innlegget og tilslutning til det. Johan fortsetter raskt, Jeg mener at forertanken i og for seg er riktig, men den er foreløbig utopisk fordi menneskemateriellet ikke holder. Det måtte en tapt krig til for at jeg skulle se det.

Nå ønsker vi bare anonymitet og fred og ro til å skjette våre private interesser, sier en av de andre. Brent barn skyr ilden. Vi har fått nok av aktiv deltagelse i politikken.

Men det betyr ikke at vi er uinteressert i den.

Martin forteller at han hadde radioen på hele valgnatten, de andre har alle sammen fulgt Kringkastings valgdebatter og kunngjørelsene foran avisene.

Men ingen av dem savnet sin

stemmerett. Kanskje Bjørn for-

festen. Med et skjøvt smil forteller han at han nå er 33 år uten noen sinne å ha lagt sin seddel i urnen.

— Men i og med at vi blir nektet å stemme kan vi ikke senere få bebreidelser når det bærer galt avsted.

De røber så langt fra noen entusiasme for demokratiet.

— Hvordan skulle det gå et skip med fem kapteiner? er det velkjente argument Tor kaster inn. Er det noen fornuft i at en uvitende, indifferent oppsitter i Grukkedalen skal ha innflytelse på Statens styre og stell? spør Per. Og hva er det for slags system hvor det med knapt flertall kan avgjøres om mennesker skal dømmes til døden. Hvern har patent på at demokratiet er den beste styreform i det lange løp. Om hundre år er kanskje tiden inne for et nytt system, — en korporativ stat, antyder Johan.

Men ett samfunns gode har de lært å sette høyt. Rettssikkerheten. De føler seg alle sammen urettferdig behandlet både av domstolene og i fengslene. De har stygge ting å fortelle om noen av de offentlig oppnevnte forsvarere og om vokterne spesielt fra den første tiden. De antyder tilfelle av pengeutpressning når det gjelder enkelte av de første og utfoldelse av stupid brutalitet når det gjelder de siste. De sammenligner sin skjebne med andres og blir bitre og avmektige når de gjør det.

— Og når vi nå har sonet, hvorfor kan vi ikke da få fred? spør Harald og nevner skjemaer og søknader hvor det spørres om politisk fortid, flytteattestene som Folkeregistret forsynes med et NS-merke i det ene hjørnet, avisene som er så farske til å sette «tidligere frontkjemper» i overskriftene.

— Er ryktene om at kommunis-

ter prøver å verve dere, riktige? Johan sier at han møtte påfallende elskverdighet fra ledende kommunisthold da han kom hjem fra fangenskapet i Tyskland etter krigen. Bjørn forteller at i tvangsarbeidsleiren ved Bjørkelangen kom det bare politisk litteratur av én farve — svære bunker av Sovjetnytt. Det var hans jobb å dele dem ut. De forsvant i latrinene, sier han, men trekker en konklusjon som de andre er enig i: De har ikke merket tegn til noen samlet aksjon fra kommunistenes side.

— Hva mener dere om konsentrasjonsleirene?

Spørsmålet tenner en diskusjon. De er i det ene øyeblikk tilbøyelig til å tro at skildringene av elendigheten i konsentrasjonsleirene er overdrevne. Skjønt nei. De er ikke så sikre på det, de har tillit til Odd Nansen. Men et par av dem nekter å tro at det var noe som het gasskamre. Noen av dem har sittet i amerikansk fangenskap i Dachau og i Sachsenhausen og så ingen gass-kammerbygninger. Per er overbevist om at de er et produkt av «propagandaen». Men tredjemann fra Dachau, Johan, har lagt merke til bygninger som godt kunne vært brukt til gasskamre.

Tor lener seg fram og kaster inn et forsvarsargument for konsentrasjonsleirene:

— Hva skulle tyskerne gjort med sine fanger i den krig som ble ført mot Tyskland? Fangene sultet, ja vel. Det var så vidt mat nok til den tyske befolkning. Fangene måtte isoleres for å hindre epidemier i å bre seg blant tyskerne, hevder han.

— Jeg vet jeg har flere av gutta mot meg, men jeg vil nå til en viss

grad forsvare tortur også jeg da, sier Per.

— Jeg ville aldri utøve tortur selv. Jeg kunne neppe få meg til det. Men la oss sette oss inn i situasjonen til en offiser som står overfor valget å torturere en fange eller risikere at tusen av hans soldater mister livet. En partisanfange, for eksempel, som kjente til et bakhold. Torturere én mann for å redde livet til tusen, hva, sier Tor besnærende, og hevder at det ble gjort av alle parter under krigen, — «C'est la guerre».

— Mens vi snakker om konsentrasjonsleirene, skriv at det fremdeles sitter nordmenn i russisk krigsfangenskap, sier Bjørn, som nytting fikk en løslatt kamerat hjem igjen. Han hadde sett i alle fall én annen nordmann i en russisk kjempeleir.

Samtalen glir over til felles opplevelser på østfronten. En merker at de følger seg som førsteklassesoldater, de har selvsikkerhet sånn. Det er dumt av det norske forsvar ikke å bruke oss, mener et par av dem. Det sitter flere tusen mann omkring i landet med lang front-erfaring, akkurat det den norske hæren trenger. De er klar over at dette er virkelighetsfjern snakk i øyeblikket, men de mener at det kan bli aktuelt.

— Det er ingen fornuftig grunn til å tro at det ikke kommer en krig, sier Martin, og Harald nikker. Han setter FN på linje med Nasjonenes Forbund — ute av stand til å verne freden fordi hver stormakt kjemper for sine særinteresser så vel i FN som utenfor.

De regner med at situasjonen kan bli så desperat at de blir innkalt selv om de ikke har verneplikt. Om de vil slåss da?

Tja. Jo de vil nok det, men bare hvis fienden står i landet.

— Men først vil vi se at de er dratt til fronten som var hjemmesittere og små og store profittører forrige gang, — de som da ikke viste sitt nasjonale sinnelag.

Senere, på tomannshånd, legger Johan fram noen synspunkter, så utilsørt at de har interesse i sammenheng med det foregående:

— Jeg mener at få unge NS-folk har tenkt gjennom nazist-ideologien til bunns. Konsekvensene av den er ifølge min oppfatning enkle og brutale. Den gruppe av mennesker som vi nazister kaller ariere kjempet for sin eksistens. Vårt mål var overherredømmet over andre raser fordi vi da kunne sikre våre rasefeller og etterkommere et rikere liv. Om galt skulle være hadde vi rett til å utbytte andre raser. Hvorfor. Det var vår rett i kraft av at vi var de sterkeste. Det mest livskraftige dyr trenger til side det svakestet for selv å kunne leve. Mennesket er et dyr; det høyest utviklede pattedyr. Dette mente jeg den gang var grunnprinsippet i nasjonalsosialismen, og det mener jeg ennå. Det finnes ikke noe menneske som kan omskolere meg på dette punkt. Jeg vil tilføye at min største betenkelighet er det faktum at kunsten i vid forstand stagnerte overalt hvor nazismen seilte. Grunnen til det er jeg ute av stand til å forklare. Men jeg antok at dette forhold bare ville vare en kortere tid inntil den nasjonalsosialistiske revolusjon var gjennomført, sier Johan.

*

Og så overlater vi til leserne å trekke, ikke altfor generelle, slutninger av disse utsagn. De skulle gi svar på noen av de spørsmålene som er antydnet i merken.

Erik Egeland.